

BENEDEK ANNA

Kultúra és hatalom. Egy kiadó haláltánca

Amikor 1950-ben létrehozták a Szépirodalmi Könyvkiadót, egy olyan műhely megalapítása lehetett a cél, amely a hatalom számára nélkülözhetetlen ideológiai támaszt, a szépirodalmi, illetve tágabb értelemben a kulturális hátteret képviseli. A kezdeti vonalas időszak után, 1955–1956-tól már egyértelműen az egyik legfontosabb kiadó a Szépirodalmi, az 1955-ben alakult Magvető Kiadó mellett – illetve ellenében. A két, magyar irodalmi művek kiadására létrehozott vállalat hol bajtársiasan, hol ellenlábasként szolgálta az irodalom szent céljait. A kortárs és klasszikus szépirodalmi művek megjelenítése soha nem volt nyereséges ágazat, állami támogatás, illetve a politikai segítség nélkül egyetlen kiadó sem tudta volna fenntartani magát, hát még két azonos profilú. A Szépirodalmi igazán 1957-től, Illés Endre igazgatóvá kinevezésétől vált megkerülhetetlen műhellyé. Illés megosztó karakter volt: hol kérlelhetetlen cenzorként, hol (majdnem) mindenható pártfogóként döntött szerzők és művek sorsáról. Személyes ismeretsége Aczél Györggyel látszólag kikezdhethetetlen pozíciót biztosított számára, Illés mégis jó pár esetben alkura, vagy épp visszavonulásra kényszerült. A szocializmus végjátéka, a piac átalakulása a nyolcvanas években a Szépirodalmi is elérte. Először egy látványos fiaskó, a Révai-lexikon újraindításának kudarca, majd Illés Endre 1986-ban bekövetkezett halála jelezte, hogy egy korszak a végéhez közeledik. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a Szépirodalmi, az állami dotáció és a politikai támogatás nélkül életképtelen. Ekkor, a rendszerváltás hajnalán kezdődött meg az intézmény látványos, de ellentmondásokat és elhallgatásokat nem nélkülöző haláltánca. Az előadásban erre a hosszú és fájdalmas időszakra koncentrálnék. Kik és hogyan próbálták megmenteni a könyvkiadás közel 40 évig megkerülhetetlennek tartott bástyáját? Milyen elképzelések voltak egy korábban monopolhelyzetben lévő könyvkiadó piacosítására? Hogyan befolyásolta a Szépirodalmi végjátéka, majd eltűnése az irodalmi életet?